

Empatija v delovni terapiji: koristi in pasti za uporabnike in terapevte

prof. dr. Tina Kavčič

Univerza v Ljubljani
Zdravstvena fakulteta

EMPATIJA v DT

- Zbornica delovnih terapevtov Slovenije:

*„Delovna terapija je osredotočena na posameznika, kateremu želi omogočiti vključevanje v **njemu smiselne** dejavnosti in hobije, katere izboljšujejo njegovo zdravstveno stanje na področju telesnih funkcij, struktur in zgradb ter dejavnosti.*

...

*Delovni terapevti iščemo bistvo življenja posameznikov, kaj je **njim pomembno**, pri čem imajo težave in s čim jim lahko pomagamo, da živijo polno življenje.“*

- Terapevtski odnos med DT in uporabnikom

Empatija

EMPATIJA: opredelitev

► razumemo perspektivo in čustva, ki jih doživlja druga oseba, ter tudi sami doživljamo podobna/enaka čustva kot ta oseba, hkrati pa razumemo, da smo ločeni od druge osebe

► Sorodna pojma:

Simpatija:

- čustven odziv na trpljenje drugega
- ni nujno, da doživljamo enaka čustva kot druga oseba
- motivacija za pomoč osebi je zlasti olajšanje lastne stiske
- nase usmerjeno prevzemanje perspektive

Sočutje:

- čustven odziv na trpljenje drugega
- vključuje tudi potrebo ali željo ublažiti to trpljenje
- nase usmerjeno prevzemanje perspektive

EMPATIJA: opredelitev

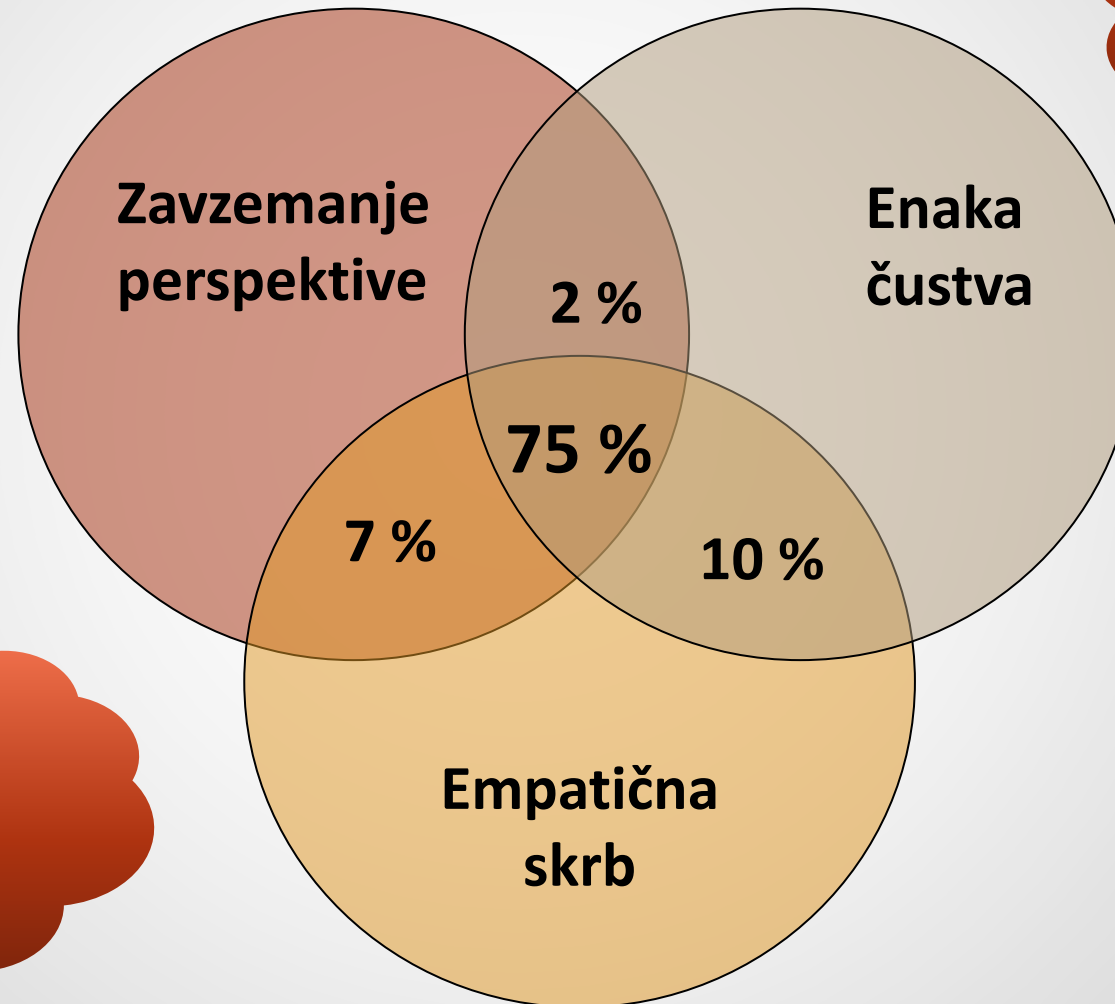
Čustveni odziv, ki izhaja iz čustvenega stanja ali položaja druge osebe, se ujema z njenim čustvenim stanjem ali položajem, in vključuje vsaj minimalno stopnjo diferenciacije med jazom in to osebo

(Batson, 2009; Bernhardt & Singer, 2012; Eklund & Meranius, 2021; Jeffrey, 2016):

- Čustveni vidik:
spodobnost subjektivnega doživljanja psihološkega stanja (čustev) druge osebe in brezpogojno sprejemanje druge osebe → empatična skrb
- Kognitivni vidik:
spodobnost »objektivnega« prepoznavanja in razumevanja perspektive in čustev drugega; na drugega osredotočeno prevzemanje perspektive
  - mentalna prožnost
  - „brzdanje“ lastne perspektive
  - poznavanje dejstev o osebi in situaciji
  - omejena identifikacija
- nevroznanstveni dokazi (npr. Fan et al., 2011; Kogler et al., 2020; Lamm et al., 2011)

EMPATIJA: subjektivna izkušnja

cca 9 priložnosti
na dan za
doživljanje
empatije

cca 6 priložnosti
na dan za
prejemanje
empatije

EMPATIJA: Evolucijski pomen

- Pomembna značilnost živalskih vrst, ki živijo v skupinah (npr. Ballesta & Duhamel, 2015)
- Pri ljudeh se začne razvijati že zgodaj (Hoffmann, 1977; 2008):

Globalna empatija (0-12 m):

- ko vidi nekoga v stiski, misli, da se ta stiska pravzaprav dogaja njemu samemu, zato poišče pomoč oz. uteho pri referenčni osebi

Egocentrična empatija (1-3 l):

- se že zaveda, da se slabo počuti nekdo drug
- altruistično vedenje, a težave z razlikovanjem, kaj potrebujejo oni in kaj nekdo drug

Empatija za čustva drugih (3-8l):

- razume, da je neka druga oseba v stiski, in da ta oseba nima enakih čustvenih stanj kot on sam
- empatija do oseb, ki niso fizično prisotna

Empatija za posameznikovo stanje:

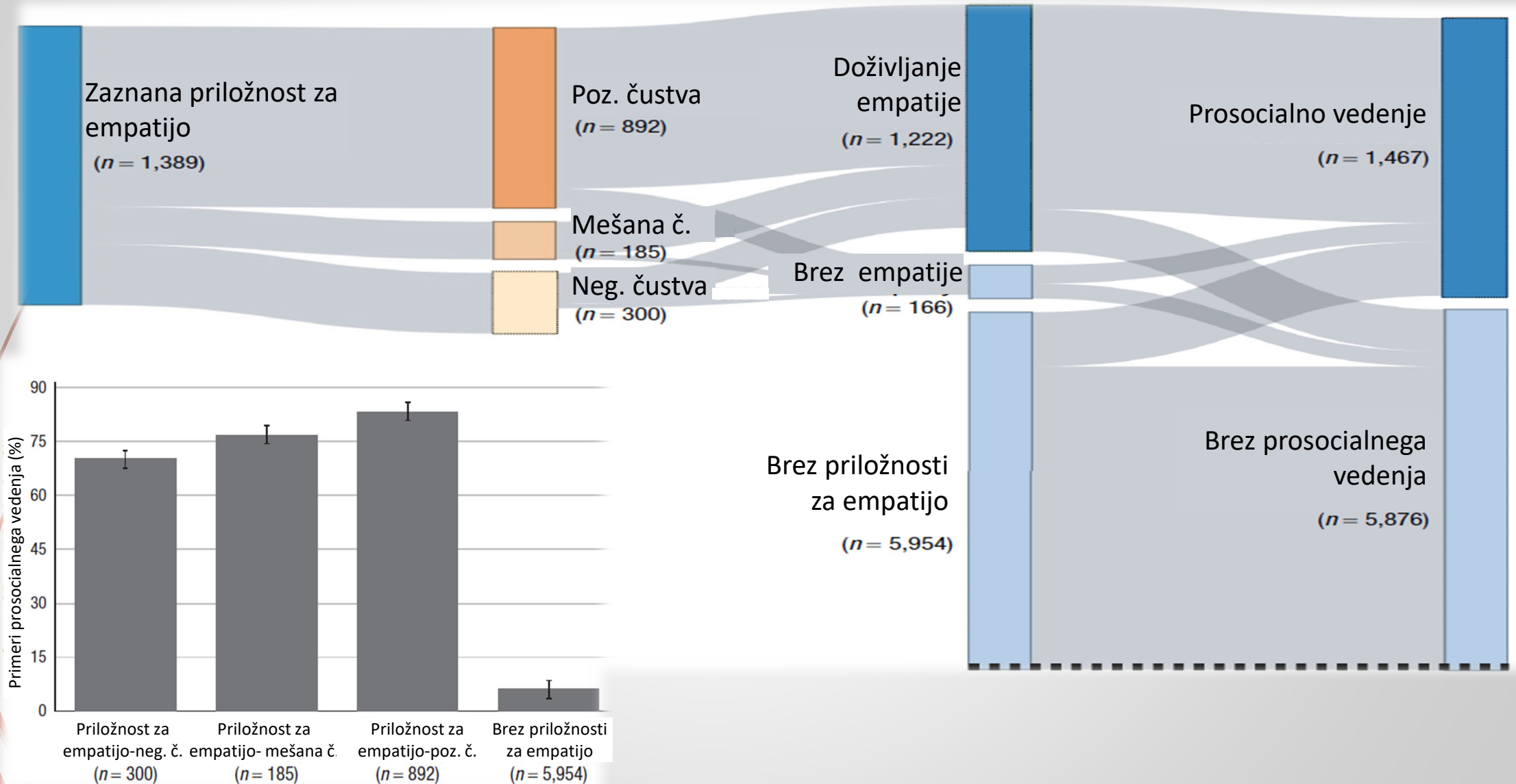
- sposoben empatičnih občutkov do celotne družbene skupine
- zavedanje, da na čustva ljudi ne vpliva samo trenutna situacija, temveč tudi zgodovinsko ozadje in širši osebni kontekst

Zakaj je empatija pomembna za ljudi?

- ▶ Empatija do osebe, ki izraža negativna čustva (npr. Davis et al., 2015) ali pozitivna čustva (npr. Andreychik & Lewis, 2017)
- ▶ povečuje verjetnost prosocialnega (npr. delitev, sodelovanje, pomoč) in altruističnega vedenja
- ▶ prispeva k toplim medosebnim odnosom
- ▶ zavira agresivno vedenje

Zakaj je empatija pomembna za ljudi?

- povečuje verjetnost prosocialnega vedenja (Depow et al., 2021)

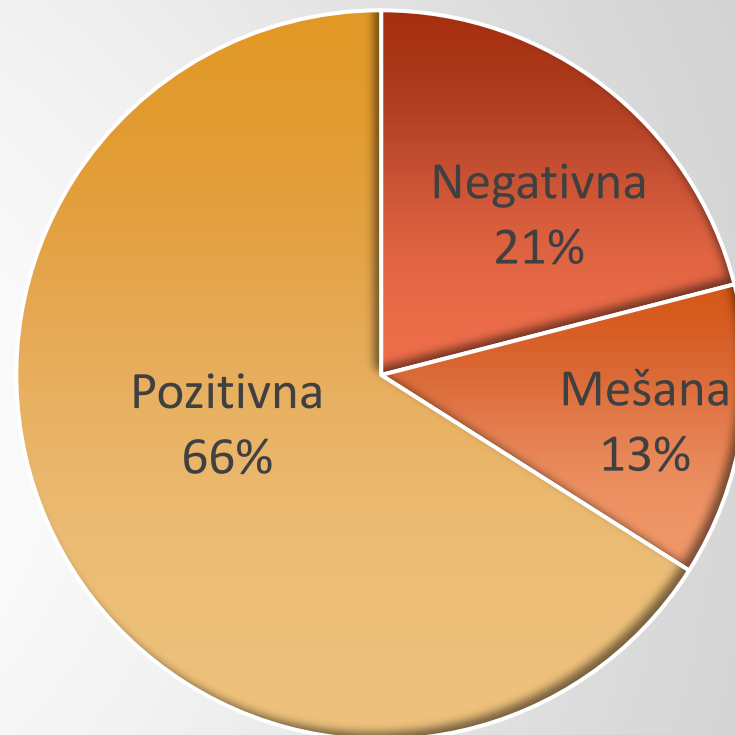
Zakaj je empatija pomembna za ljudi?

- ▶ Empatija se povezuje tudi s srečo posameznika, ki je empatičen:
(Depow et al., 2021):
  - ▶ doživljanje empatije in raven empatije prispevata k doživljanju subjektivnega blagostanja v tistem trenutku
  - ▶ doživljanje osebne prizadetosti pa ga znižuje

V kakšnih okoliščinah smo empatični?

► Katera čustva?

- Negativna - Mešana – Pozitivna
(Depow et al., 2021)

- Pozitivna čustva doživljamo 3 x pogosteje kot negativna
(Zelenski & Larsen, 2000)
- Empatija pomembna tudi v situacijah s pozitivnimi čustvi

V kakšnih okoliščinah smo empatični?

➔ Katera čustva?

➔ Specifična čustva

↳ specifično empatično doživljanje

↳ specifično empatično odzivanje (Stellar & Duong, 2023)

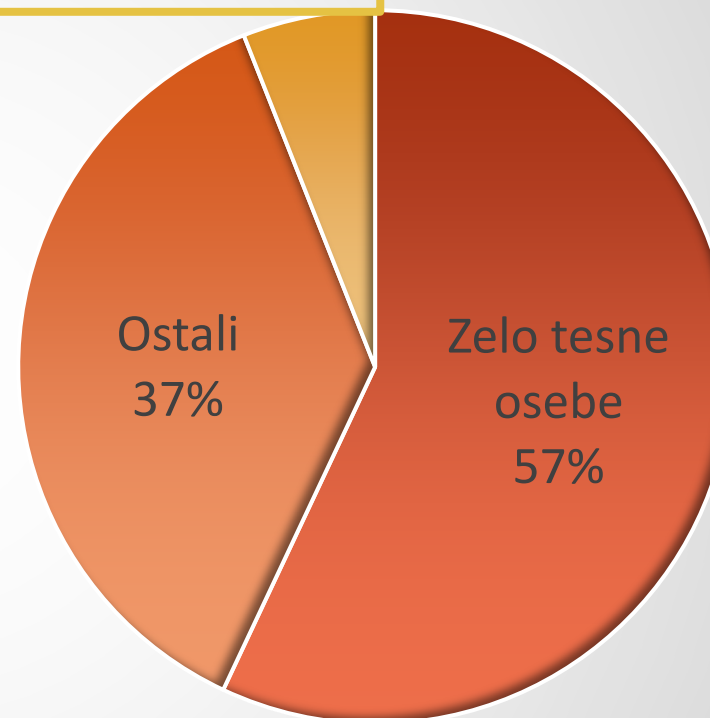
ČUSTVO	EMPATIČNO DOŽIVLJANJE	EMPATIČNO ODZIVANJE
Žalost	Empatična skrb Zavzemanje perspektive	Skrb/nega, tolažba, pomirjanje Zniževanje ravni žalosti
Bolečina	Doživljanje enakih čustev in fiziološkega odzivanja Osebna prizadetost	Vedenja nujne pomoči
Jeza (do posameznika)	Zavzemanje perspektive Zaznavanje in sklepanje o mentalnih stanjih drugega	Vedenja pomirjanja ali »popravljanja« odnosa
Veselje	Doživljanje enakih čustev	Aktiven, konstruktiven odziv potenciranja pozitivnih odzivov
Gnus	Doživljanje enakih čustev in fiziološkega odzivanja Osebna prizadetost	Siljenje na bruhanje Umik iz situacije
Hvaležnost (do posameznika)	Zavzemanje perspektive Posnemanje	Porast izražanja naklonjenosti, predanost, psihološka intimnost

V kakšnih okoliščinah smo empatični?

➤ Katera oseba?

- Pogosteje in intenzivneje do pomembnih drugih (Depow et al., 2021)

Popolni neznanci: 6%

- za empatijo do nepoznanih oseb manj motivirani (Ferguson et al., 2020)

V kakšnih okoliščinah smo empatični?

➤ DT

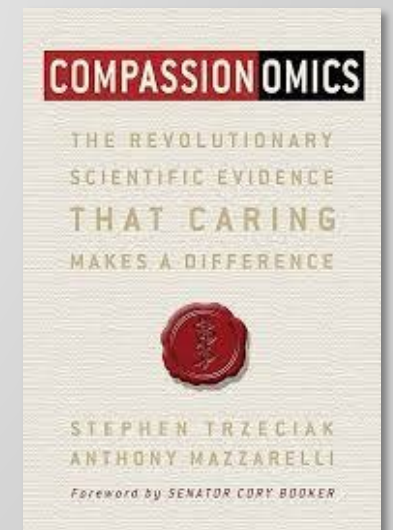
- Je uporabnik neznana oseba? Smo lahko empatični?
- Kakšen je čustveni kontekst, ki je vzbudil/naj bi vzbudil empatijo?
- Kakšen bi bil ustrezen (najbolj učinkovit in primeren) empatičen odziv v tem specifičnem kontekstu?

EMPATIJA V ZDRAVSTVU

➤ Empatični zdravstveni delavci → pacienti/klienti/uporabniki:

- nižja zaznana bolečini
  - hitrejša celjenje ran
  - boljše uravnavanje in potek sladkorne bolezni
  - boljše delovanje pljuč
  - nižja depresivnost
  - nižji stres
  - nižji krvni tlak
  - višja zaznana kakovosti življenja
- učinkovitejše zdravljenje, boljše delovanje
  - zaupanje do zdravstvenih delavcev
  - zadovoljstvo z zdravstveno obravnavo
  - boljše sledenje navodilom

- pregled v Trzeciak & Mazzairelli, 2019
- Del Canale et al., 2012; Fuentes et al., 2014; Hojat et al., 2012; Hollinger-Samson & Pearson, 2000; LaMonica et al., 1987; Moloney & Gair, 2015; Rakel et al., 2011; Zhang et al., 2023

EMPATIJA V DT

- vzpostavljanje in ohranjanje smiselnih medosebnih odnosov
- razumevanje mentalnih stanj drugih ljudi
- V DT zato nujna za
  - pravilno razumevanje težav in potreb uporabnika
  - nudenje ustrezne in učinkovite opore in pomoči
  - vzpostavitev terapevtskega odnosa
  - iskreno, pristno, jasno komunikacijo med DT in uporabnikom
  - celostna, na uporabnika osredotočena praksa DT
- Sodobni zdravstveni sistem?

➤ Christiansen, 1977; de Klerk et al., 2023; Derksen et al., 2013; 2017; Serrada-Tejeda et al., 2021, 2022

EMPATIJA V DT

- Študenti in zaposleni DT: ženske poročajo o višji empatiji kot moški
(Boyle et al., 2009; Williams et al., 2014; Serrada-Tejeda et al., 2022)
- Ni doslednih povezav empatije in starosti študentov DT
(Brown et al., 2010; Williams et al., 2014)
- Z napredovanjem študija DT ni upada, a tudi ne porasta empatije
(Brown et al., 2010; Serrada-Tejeda et al., 2022)
- Pozitivna povezanost empatije študentov DT z njihovim samospoštovanjem
(Park & Chang, 2014)
- Empatična skrb študentov DT prispeva k njihovim ugodnejšim stališčem do pripadnikov manjšin, ki so v zdravstvu pogosto prikrajšane in večjemu spoštovanju ljudi z zdravstvenim stanjem, ki ga spremlja stigma
(Metz & Christoff, 2020)
- Z empatijo DT narašča trud in sodelovanje uporabnikov (Fan & Taylor, 2020)

So empatija ali njeni vidiki lahko problematični?

- Duševno zdravje zdravstvenih delavcev? Z višjo empatijo ...
  - manj stresa in nižja raven depresivnosti (Thirioux et al., 2016)
  - nižja raven izgorelosti (Wilkinson et al., 2017)
- Empatičen odnos je vzajemen in prinaša koristi tudi za ZD
  - omogoča vzpostavljanje smiselnih medosebnih stikov
  - ščiti pred nezadovoljstvom z delom

So empatija ali njeni vidiki lahko problematični?

- Problematično pa je empatično odzivanje z osebno prizadetostjo:
  - za uporabnike: ovira strokovno presojo in odločanje
  - za zdravstvene delavce: težave v duševnem zdravju
    - Slo študenti
      - ↳ več simptomov anksioznosti, depresivnosti, stresa
      - ↳ manj subjektivnega blagostanja
    - Slo MS + zdravniki
      - ↳ več simptomov anksioznosti, depresivnosti, stresa, izgorelosti
      - ↳ manj subjektivnega blagostanja, profesionalne izpolnitve
    - Slo fizioterapevti
      - ↳ več simptomov izgorelosti
      - ↳ manj profesionalne izpolnitve

Kaj lahko ovira empatijo DT?

- pomanjkanje časa
- velika delovna obremenitev
- pomanjkanje priznavanja poklica
- porast rabe tehnologije v zdravstvu
- pomanjkanje dobrih mentorjev
- pretirano tržno usmerjeno zdravstvo: usmerjenost na produktivno in zahteve sistema, ne pa na uporabnika
- pristranskost DT: npr. do uporabnikov z nizkim SES (Roberts et al., 2021); zaradi neskladja v mentalnih stanjih (t. i. empatični razkorak; Cikara et al., 2014)

➤ (de Klerk et al., 2023; Gupta & Taff, 2015; Kelly, 2022)

Se lahko empatije naučimo? Jo izboljšamo? Kako?

- ▶ JA (npr. Riess, 2017)
- ▶ Pravilno razumevanje empatije
- ▶ Razumevanje, da je učinkovito empatično odzivanje odvisno od situacije
- ▶ Učenje in vaja prepoznavanja čustev ter ustreznega empatičnega odzivanja
- ▶ Spoznavanje in trening uravnavanja stresa in intenzivnih čustev
- ▶ **Intervencije** (npr. Batt-Rawden et al., 2013; Fragos et al., 2020):
  - ▶ treningi komunikacijskih spretnosti
  - ▶ igre vlog (se redko uporablja), vaje prevzemanja perspektive
  - ▶ zgled
- ▶ **Preproste vaje**
  - ▶ bolje poslušamo
  - ▶ opišemo situacijo, kot jo vidi ta druga oseba

Empatija v DT

- Potrebna je tudi skrb zase:
  - učinkovit način preprečevanja izgorelosti je sočutje do sebe (Kristin Neff):
    - izogibanje obsojanju samega sebe, raje smo do sebe prijazni
    - prepoznavanje, da nas naše izkušnje, pa tudi izzivi povezujejo z drugimi ljudmi
    - pristopanje do lastnih čustev s čuječnostjo, brez pretiranega posebljanja z njimi
  - iskanje ravnovesja: pristni odnosi (ne hladni in odmaknjeni), hkrati pa ne pretirano doživljanje uporabnikovih čustvenih težav

